

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

A N T W O O R D

AAN DEN

H O O G L E E R A A R

M. S I E G E N B E E K,
OP ZIJNEN BRIEF, EENIGE BEDENKINGEN
BEHELZENDE OP MIJNE
PRIJSVERHANDELING OVER DE SPELLING;

DOOR

A. D E J A G E R.

Hooggeleerde Heer!

Het is mij een wezenlijk genoegen, in de beantwoording van uwen aan mij gerigten Brief, eenige bedenkingen behelzende op mijne bij de Hollandsche Maatschappij bekroonde *Verhandeling over de spelling*, eene zoo ongezochte als gepaste gelegenheid te vinden, om U openlijk dank te zeggen voor de welwillendheid, mij in de beoordeeling en toetsing dier *Verhandeling* betoond. Niet alleen gaaft Gij daardoor op nieuw blijk van de gematigdheid, die uwe pen meermalen bestuurde omtrent hen, die van U in meening verschilden; maar beweest tevens ten volle, dat het U minder om de zegepraal van eigene gevoelens, dan om de bevordering van waarheid te doen is. Het gold hier toch de beantwoording eener prijsstofte, die kon schijnen ten doel te hebben, het door U voor ruim dertig jaren met billijken lof volbrachte werk der spelregeling te verbreken; die althans aan de bedenkingen, in de laatste jaren tegen die *spelling* ingebracht, genoegzaam gewigt toekende, om ter toetse gebragt en met uwe bewijsgronden vergeleken te worden. Het zoude niet onnatuurlijk geweest zijn, indien Gij eenige vooringenomenheid hadt doen blijken tegen de vrucht eener zoodanige prijsuitschrijving; te meer, daar zij het werk was

van iemand, die zijne beweringen zoo weinig gezag van persoonlijk aanzien in de geletterde wereld konde bijzetten, en tegen al het gewigt uwer geleerdheid en ervaring niets konde overstellen dan onpartijdige waarheidsliefde en zucht tot opbouwning onzer schoone moedertaal. Die waarheidsliefde intusschen, die zucht ter bevordering van echte taalkennis, was bij U een titel van verschooning; zij deed U het gebrekige voorbijzien, dat uw door veeljarige ondervinding geoefend oog in mijn werk moest ontdekken; en wel verre, dat mijne beoordeeling der bewijzen, tot staving der gevestigde spelling door U bijgebracht, ofschoon ik mij nu en dan met dezelve niet konde verenigen, eenige verwijdering bragt in de vriendschappelijke betrekking, in welke Gij U wel tot mij hebt willen stellen, mag ik zeggen, dat veeleer die betrekking door dezelve is versterkt. Ten openlijken bewijze uwer genegenheid te mijwaarts, zoo wel als ten blijvenden getuige uwer onbevooroordeelde waarheidszucht, strekt de Brief, dien gij mij wel ter plaatsing in mijn *Magazijn* hebt willen afstaan. Ik waag het, op sommige punten, in denzelfen vervat, eenige bedenkingen in het midden te brengen, niet twijfelende, of Gij zult ook deze met uwe gewone bescheidenheid ontvangen en overwegen; en hartelijk wenshende, dat zij almede mogen dienen, om toenadering te bevorderen van de verschillende gevoelens, die nopens onze spelling, in enkele gevallen, nog altijd blijven bestaan.

Ik vang aan met te antwoorden op hetgeen door U is aangemerkt op mijne verdediging van het

behoud der *i* in *air*, *hair* *meir* en *oir*. Terwijl Gij de *ei* in *heir* toelaat, omdat die tweeklank in de meest algemeene uitspraak van dat woord waarlijk zoude gehoord worden, meent Gij, dat, bij de eerstgenoemde woorden, in de algemeene en meest beschaafde uitspraak geene reden voor het behoud der *i* te vinden is. Ik neem de vrijheid, te doen opmerken, dat de *i* in *air*, *hair*, *meir* en *oir* door mij niet werd verdedigd op grond, dat in deze woorden bij de uitspraak een tweeklank wordt gehoord. *Air*, *hair* en *oir* herinner ik mij niet, immer anders dan *aar*, *haar* en *oer* te hebben hooren uitbrengen, en ik houd het voor zeker, dat de Hoogleraren Van der Palm en Van Kampen, op wier gezag ik voor een goed deel mijne verdediging der *i* heb gebouwd, ondanks hunne prijsstelling op het behoud dier letter, nimmer een' tweeklank *ai* of *oi* in de gemelde woorden lieten hooren: de duidelijkheid, waarop zij zich beriepen, gold, naar ik meen, alleen de spelling en niet de uitspraak. Zoo gereedelijk ik derhalve kan toegeven, dat, voor het behoud der *i* in de meergemelde woorden, geene reden gevonden wordt in algemeene en meest beschaafde uitspraak, in welke geen tweeklank *ai* of *oi* bespeurd wordt: evenzeer blijf ik van gevoelen, dat de *i* hier kan worden geduld als verlengingsteeken der *a* en *o*, omdat het later taalgebruik, door welke oorzaak dan ook, in deze woorden de oude verlenging heeft behouden; omdat achtbare schrijvers en taalgeleerden, als Van der Palm, Van Kampen en Bilderdijk, die spelling voorstonden of bezigden; en omdat de duidelijkheid

in der daad voor den lezer gezegd kan worden, door dezelve te worden bevorderd. Inzonderheid meen ik, dat de *i*, in *air*, *hair* en *oir*, door U niet kan worden gewraakt, indien Gij overweegt, wat door U, ten aanzien van *heir*, en vroeger ook van *meir*, is toegegeven. Ofschoon Gij, in uwen Brief aan Mr. J. Meerman, bl. 28, erkent, dat in deze twee woorden doorgaans de tweeklank *ei* gehoord wordt, beweert Gij tevens, en mijns inziens te regt, dat de *i* in deze woorden als een overblijfsel van de lang verouderde gewoonte, om de vokalen door achtervoeging der *i* te verlengen, moet worden aangemerkt. Wanneer Gij derhalve, in gemelden Brief, U niet zeer tegen de spelling der *ei* in beide woorden verzet, en later dezelfde spelling (ofschoon alleen in *heir*) wilt behouden (1), is zulks niet alleen op de uitspraak gegrond, maar ook op de eerbiediging van het gebruik, dat in deze woorden de *i* als letter van verlenging wilde behouden. Dat de uitspraak alléén hier niet voldoende zoude zijn, om de schrijfwijze van *ei* te wettigen, is, dunkt mij, buiten allen twijfel. Volgens uwen boven vermelden in 1807 geschreven Brief, was in *meer* de zacht-lange *e* schier even gemeenzaam als de *ei*. Thans zal men kunnen zeggen, dat de *ei*-klank in dit woord slechts enkele malen gehoord wordt. In *heer* is de *ei*-klank mede verre van algemeen. Onder hen, daarenboven, die in dit woord van den *e*-klank afwijken, doen sommigen den tweeklank *ei* hooren, en spreken na-

(1) Taalkundige Bedenkingen, bl. 68.

genoeg *hei-fer* uit; anderen bezigen hier een geluid, dat met de Grieksche *η* of de Fransche *e* overeenkomt. Van de drierlei hier vermelde uitspraak wordt nu door de spelling van *heir* alleen de tweede vertegenwoordigd, en deze wordt juist door het kleinste getal sprekers gebezigd. Naar de uitspraak te oordeelen zoude het derhalve best zijn, *heer* en *meer* te spellen, op gelijke wijze, als men *wereld* schrijft, ofschoon velen, en volgens uwe meening met regt, *wêreld* uitspreken. In de spelling van *meir* en *heir* is de *i*, naar uwe eigene opmerking (1), «niets dan een hulpklinker, welke niet tot de natuur des woords behoort;» het gebruik heeft die letter als overblijfsel eener oude verlenging bewaard, en haar behoud is door voorname schrijvers en ook door U zelve verdedigd. Erkent men nu deze redenen voor geldig genoeg — zoo als zij mij dit bij het schrijven mijner Verhandeling toeschenen — om de spelling van *heir* en *meir* aan te bevelen: dan kan ik het toen opgemaakte besluit niet laten varen, dat er geene voldoende reden bestaat, om in *air*, *hair* en *oir*, waar hetzelfde gebruik en het gezag van dezelfde schrijvers voor het bezigen der *i* pleiten, die ook hier oorspronkelijk een teeken van verlenging is, dit teeken af te keuren. Dat de uitspraak hier geene *ai* of *oi* laat hooren, is, naar het bovenopgemerkte, voor die afkeuring onvoldoende, dewijl ook in *meir* of *heir* veelal de zacht-lange *e* gehoord wordt, of een geluid, dat eerder door de Fransche

(1) Verh. o. d. Spell., 87.

e dan door *ei* wordt voorgesteld. Duld men nu *de* *i* in *meir*, en *heir*, dan geve men ook toe aan de spelling van *air*, *hair* en *oir*; of wel, men vervange in al die woorden de *i* door het thans gebruikelijke teeken van verlenging, en schrijve even zoo wel *meer* en *heer*, als *aar*, *haar* en *oor*, met welk laatste ik mij zeer wel zoude kunnen vereenigen. De bedenking toch, dat in *meer*, en vooral in *heer*, niet altijd de zacht-lange *e* gehoord wordt, vervalt bij de opmerking, dat ook de *ei* niet aan de uitspraak voldoet en dat in deze, gelijk in meer andere woorden, b. v. in *wereld*, eene verscheidenheid van geluid wordt waargenomen, die het ondoenlijk maakt, de spelling daarnaar te rigten.

Gij schenkt uwe toestemming aan hetgeen door mij voor de gepastheid van de aanduiding der lange *e*, in den uitgang *eren*, is aangemerkt. Ik sloeg tot dat einde voor, met Bilderdijk de dubbele *ee* te bezigen, of met anderen de verwarring met de korte *e* door bovenstreping voor te komen. Op uwe stellige verzekering, dat de lange *e* in den gemelden uitgang een' zachten klank heeft — iets, waarover ik mij zelve het oordeel niet durf toevertrouwen — wil ik gaarne toegeven, dat het laatstgemelde middel de voorkeur verdient boven het eerste. Alleen zoude ik in overweging geven, of de zacht-lange *e* hier niet in strijd is, met de dikwerf plaats vindende gewoonte onzer ouden, om de bedoelde basterdwoorden met *ieren* te schrijven, en ook, blijkens het rijm met woorden als *manieren* enz., uit te spreken, in overeenkomst met onze Hoogduitsche naburen, die *iren* zeggen.

Deze *i*-klank is, meen ik, het kenmerk der harde *ee*.

Stelliger geloof ik mij te mogen verklaren ten aanzien der zacht-lange *e* in *kreet*, welke ik heb verdedigd met de opmerking, dat dit woord uit *krijten* is ontstaan. Dien grond zegt Gij, niet als geldend te kunnen erkennen, en voegt, tot staving dier bewering, aan, dat «even als *kreet* uit *krijten* gesproken is, ook *leed* uit *lijden* is ontstaan,” welk *leed* nogtans de harde *e* heeft. Al geef ik toe, dat *leed* uit *lijden* is ontstaan, dan is mij de gevolgtrekking, daaruit, ten aanzien van de spelling van *kreet*, afgeleid, nog niet duidelijk, dewijl *kreet* niet gezegd kan worden uit *krijten* ontstaan te zijn, «even als” *leed* uit *lijden*. *Kreet* toch behoort tot de talrijke klasse van substantiven van het vrouwelijk geslacht, die imperfecta zijn van werkwoorden met *ij*. Zoo als *kreet* van *krijten* is, komt *reet* van *rijten*, *spleet* van *splijten*, *beet* van *bijten*, *kneep* van *knijpen*, *streek* van *strijken* enz. *Leed* daarentegen is van het onzijdig geslacht en daarin ligt het bewijs, dat dit woord niet op gelijke wijze als de vorige, het imperfectum is van *lijden*. Regelmatiger komt het mij dus voor, met den Heer Weiland en anderen, even als aan *reet*, *spleet*, *beet* enz., ook aan *kreet* de zachte *e* toe te kennen, dan in dit woord de harde *ee* te bezigen, omdat die in het onzijdige *leed* wordt aangetroffen.

Tegen mijne uitspraak, omtrent het belangrijk geschilpunt van het bezigen der *g* of *ch* aan het slot eerer lettergreep, is door U eene bedenking ingebracht. Gij vindt, namelijk, zwaarigheid, om u met den regel, dat de *g* vóór de *t* als sluitletter, met

oñ wordt verwisseld, te vereenigen, omdat men daarvan afwijkt bij de vervoeging der werkwoorden, welker wortel men de *g*, vóór de *t*, laat behouden: deze afwijking, zoo men wil deze onregelmatigheid, belet U, den anders door U niet afgekeurden regel aan te nemen. Ik moet bekennen, dat deze grond mij niet zeer gewigtig voorkomt, en twijfel zeer, of Gij, in andere gevallen, een' regel zoudt willen verworpen hebben, omdat hñ aan uitzondering onderhevig is. Vooral moet mij uwe bedenking op den door mij verdedigden regel bevreemden, omdat de door U voorgedragene even min zonder uitzonderingen is. Deze laatste toch luidt: men gebruike, vóór de *t*, de *ch*, met uitzondering, wanneer de afleiding de *g* vereischt. De ééne regel is dus hier zoo min algemeen als de andere, en stond nu overigens de zaak gelijk, dan zoude men kunnen besluiten, dat beide elkander in aannemelijkheid opwogen. Doch het komt mij voor, dat een gelijke stand van zaken hier geenszins plaats vindt, en men niet lang behoeft na te denken over den aard der uitzonderingen, aan welke de beide regels onderworpen zijn, om te besluiten, welke de meest regelmatige verdient geheeten te worden. De uitzonderingen op den door mij verdedigden regel zijn duidelijk en bepaald; zij worden in mijne Verhandeling dus aangewezen: »in twee gevallen behoort de *g* vóór de *t* te worden behouden, te weten in de vervoeging der werkwoorden, welker wortel op *g* uitgaat (*gij ligt, hñ draagt* enz.) en in de zelfst. naamwoorden, welke den uitgang *t* achter

een bijvoeglijk naamwoord op *g* hebben (*droogte, menigte* enz.)” Die bepaaldheid nu wordt geheel gemist bij de uitzondering, die op uwen regel plaats heeft, en volgens welke de *g* bewaard blijft in woorden, welke naar hunne afleiding die letter vereischen. Het al of niet vereischen der *g* naar de afleiding is een beginsel, dat in de toepassing dikwerf zeer onzeker en betwistbaar is. Ik heb dit door eenige voorbeelden aangewezen in mijne Verhandeling, bl. 72 tot 74, doch breeder in eene aantekening op mijne *Proeve over de Werkwoorden van herhaling en during*, bl. 252 en volgg. Uwe bedenkingen op enkele der door mij bijgebragte voorbeelden bevestigen, mijns bedunkens, de hier bedoelde onzekerheid nog nader; eene onzekerheid, welke ik meen, dat den door mij aangedrongen regel, boven den uwen, moet aanbevelen. Tot meerdere aanbeveling kan eindelijk nog de opmerking dienen, dat de afwijking, die uw regel voorschrijft, in eene veel geringere mate, met het gezag van het tegenwoordig gebruik gestaafd wordt, dan die, aan welke de mijne is onderworpen. Er is mij niet één schrijver van gezag bekend, die in de vervoeging der werkwoorden, of bij de zelfstandige naamwoorden van bijvoeglijke gevormd, de *g* met *ch* verwisselt; het gezag van het gebruik der *g* daarentegen, zoo als uwe afwijking dit voorschrijft, is in den laatsten tijd zeer verzwakt geworden. Aanzienlijke taalgeleerden, als Bilderdijk en Kinker, hebben dat gebruik bestreden, en verscheidene schrijvers van naam wijken van hetzelfde af. Voor de vrees der-

halve, dat het gebruik der *ch* in *klagt*, *magt* en soortgelijke woorden, te groot opzien zoude baren, welke Gij, bij het opstellen uwer Verhandeling, koesterdet, zal thans wel geen grond bestaan. Wat mag dan de reden zijn (bid ik U), dat Gij vasthoudt aan eenen regel, van welks deugdelijkheid Gij, naar uwe eigene verklaring, geenszins overtuigd zijt, en die Gij gaarne erkent, in de toepassing aan zwarigheden onderhevig te zijn, en aanleiding te geven tot oneenparigheid in de spelling?

Alvorens ik van de verwisseling der *g* en *ch* afstap, moet ik antwoorden op eene bedenking, door U (en ook door anderen) gemaakt, op het, bl. 75, door mij beweerde, «dat de ouden, voor *droogte*, *hoogte* enz., *droogde*, *hoogde* enz. schreven.» Ik erken, dat die uitdrukking niet volkomen juist is. Mijne bedoeling was deze: de ouden kenden dezen uitgang *te* niet, althans zeer weinig; zij schreven de substantiven als adjectiven, dus *de hooge*, *de lange*, voor *de hoogte*, *de lengte*; later voegde men in sommige woorden de *d*, als: *lengde*, *wijdde*, *engde* enz., welke *d* tegenwoordig veelal tot *t* is verhard. — Wat het bewijs betreft voor den uitgang *e*: ik acht het niet noodig dit te leveren aan U, die de schriften onzer ouden meer dan ik hebt beoefend; en betreffende den uitgang *de*, verwijs ik naar mijne *Handleiding tot de Staten-Overzetting des Bijbels*, bl. 62 en 63, waar eenige voorbeelden van dien vorm door mij zijn bijgebracht. Tot het ter sprake zijnde geschil over *g* en *ch* doet dit punt, intusschen, in mijn oog weinig of niets af. Het

gebruik heeft in de spelling dezer woorden volkomen beslist.

Een ander belangrijk punt, waarin Gij van mij blijft verschillen, is de uitgang *aard* of *aart*. Gij verklaart thans, met den Hoogl. Kinker van meening te zijn, dat onder de woorden van gemelden uitgang sommige met *aard*, indoles, zijn zamengesteld, doch andere den uitgang *aar* hebben, met de *d* versterkt. Dit gevoelen, hetwelk ik bij het schrijven mijner Verhandeling dacht, in des gemelden Hoogleeraars *Beoordeeling van Bilderdijs Spraakleer* het eerst te zijn voorgedragen, is mij later gebleken, reeds voor te komen in het tijdschrift *de Recensent ook der Recensenten*, van 1824, bl. 190 der *Boekbeoordeeling*. Daar echter in deze recensie (misschien wel van den Heer Kinker zelven afkomstig), zoo min als in uwen Brief, eenige nieuwe grond voor dat gevoelen vermeld wordt, mag ik volstaan, met te verwijzen naar hetgeen ik in mijne Verhandeling, bl. 97 tot 109, tegen hetzelfde heb ingebracht. Uwe opmerking toch, dat Kiliaan *bastaerd* en *grijsaerd* met *d* schrijft, kan bij mij niet voor bewijsgrond gelden, niet alleen omdat ik aan dezen schrijver in het punt der spelling geen groot gezag toeken; maar ook omdat hij, in dit opzigt, zich zelven niet is gelijk gebleven, blijkens de schrijfwijzen van *blaffaert* en *gaepaerd*, bij hem voorkomende. Zijne spelling met *d* komt overeen met zijne meening, dat de hier bedoelde woorden zamenstellingen zijn met *aard*, indoles, bij hem *aerd* gespeld.

Op uwe vraag « waarom, bij de onzekerheid, in

welke woorden hier de zamenstelling met *aard*, in welke de versterking van den uitgang *aar* plaats hebbe, niet liever, volgens de meest algemeene schrijfwijze, de *d* als slotletter behouden, daar deze, naar het tegenwoordig gebruik, niet ongeschikt kan geacht worden, om eene lettergreep te sluiten?" antwoord ik het volgende. Dewijl ik in de hier bedoelde woorden geene tweederlei vorming erken, maar dezelve allen voor afleidingen houd met den uitgang *ert* of *aart*, kan ik, op grond der genoemde «onzekerheid» de *d* niet toegeven; en al ware dit het geval, dan zoude, door die toegeving, het geschilpunt nog geenszins, zoo als Gij beweert, geheel in het midden gelaten worden. De *d* of *t* is niet het eenige verschil, dat zich in de spelling opdoet. Denk bij voorbeeld aan *veinsaard*, *grijsaard* en *luiaard*. Houdt men op, deze woorden als zamenstellingen met *aerd* te beschouwen en verklaart men ze voor afleidingen met den versterkten uitgang *aar*, dan behooren zij *veinzaart*, *grijzaart*, *lujjaart* geschreven te worden, althans zoo men de regelmaat, in de spelling der afgeleide woorden gebruikelijk, wil volgen, en niet, als de Heer Weiland, in één Woordenboek, *luiaard* en *taajjaard* opnemen, of *blafferd* en *blafaard* naast elkander zetten. Hoezeer dus uw voorslag blijk draagt van uwe zucht, om beide geschilvoerende partijen te bevredigen, zult Gij erkennen, dat dezelve tot dat einde minder geschikt is. Zich onzijdig te houden, is hier ondoenlijk: men is verplicht, zich te verklaren.

Het zij mij vergund, te dezer plaats eenige beden-

kingen ter toetse te brengen, die in een zeer onlangs uitgekomen werk, tegen het door mij verdedigde gevoelen van Bilderdijk, omtrent den uitgang *aard*, zijn in het midden gebragt. Ik bedoel het belangrijke «*Verslag van Prof. Bormans, over de Verhandelingen, ingekomen bij het Staetsbestuer van Belgie, ten gevolge der taelkundige Prijsvraag*» enz., in welk werk men, bl. 347 en verv., het volgende aantreft: «hij [t. w. de uitgang *aerd*] komt «[in tegenstelling met *aar*, dat in woorden van twee «lettergrepen bijna geheel verdwenen is] nooyt anders dan in tweesybige woorden voor, indien men «de ongelijkvormige *gierigaerd*, *nijdiggaard* en mis- «schien nog een of twee anderen uitneemt. Ziet «daer gewis eene bijzonderheid waer meer dan een «gevolg uit te trekken is, en die het systeem van «Bilderdijk sterk tegenspreekt. Wat zal 't zijn «indien men daerbij nog aenmerkt, dat schier al de «woorden met dezen uitgang eene morale of fysieke «gesteldheid aanduiden. De weinige uitnemingen «die men aantreft, zijn of wel overdrachtelijke uit- «drukkingen als *mutsaerd*, dat is, een *hakkeling* «of *gemoetst houtmannetje*; *mostaerd*, *knoddaerd*, «enz., of wel vormen op *er* en *aer*, die, ten gevolge «van eene valsche analogie, verlopen zijn, als «*Spanjaerd*, voor *Spanjer* (*Spanier*) of *Spanjaer*, «en andere. *Rijkaerd* had, naer allen schijn, in «den aenvang slechts eene zuivere morale beteekenis, «en werd later, door zoo veel als eene woordspeling, «van een' rijk man gezeid. Daarenboven is het zeker dat *klapper* en *klapaerd*, *looper* en *loopaerd*,

«*drinker* en *dronkaerd*; enz. in beteekenis grootelijks verschillen, en dat deze laetste, gelijk wij «zeiden, eene meer zedelijke gesteldheid, den *aerd*, «of wat overeen uitkomt, eene *gewoonte*, aenwijken. «Bilderdijk die het voelde, heeft liever gehad iets «wonders dan iets waers te zeggen, met de reden «daervan in de trilling der *r* te plaetsen, wanneer «zij in de eigene beteekenis van den geheelen uitgang «onverkennelijk was.”

«Ja gewis, de uitgang van 't woord *luiaerd* is «niets anders dan het mann. zelfst. naemw. *aerd*, «het *adjunctum* genomen voor 't *subjectum*, de *aerd* «of inborst voor den mensch. — — — Dit getuigt mede «ons *hoovaerdig*, *hoovaerdij*, beter nogtans *hovaer- «dig*, enz., met ééne *o*, van *hof* en *aerdig*, gelijk «de Nedersaksen of Platduitschers werkelijk *hofart* «voor *hoovaerdigheid* zeggen. Niemand ten minste «zal het, meen ik van *hoog*, en, nog veel minder van «*hoog* en *vaerdig*, als van *varen*, willen afleiden. — — «Ons zuidnederlandsch *luiaerdij*, bij Kiliaen *luyerdije*, erkennen de Hollanders, voor zoo veel ik «weet, niet; maar het pleit daarom niets minder «voor de *d*.” (1)

De Heer Bormans begint met eene bijzonderheid, die, naar zijne meening, het systeem van Bilderdijk sterk tegenspreekt, doch, volgens mijn gevoelen,

(1) Hetgeen de Schrijver in het midden brengt nopens de betrekking van onzen uitgang *aard* tot den Franschen *ard* en den Hoogd. *hart*, is hier, als doende niets af tot de zaak in geschil, achterwege gelaten. Het is daarmede, als de Schr. bl. 361 te regt zegt: «er blijft in dit alles nog veel onzekers.”

weinig of niets afdoet. « De uitgang *aerd*, zegt hij, komt nooit anders dan in tweesylbige woorden voor.” Dit is waar, als men, namelijk, de driesylbige uitzondert. En deze zijn niet alleen *gierigaard* en *nijdigaard*, die de Schrijver *ongelijkvormig* (?) noemt: daartoe behooren ook *leelijkerd*, *glijkerd*, die mij thans invallen, met wie weet welke hier of daar nog meer gebruikt worden of werden. Zoo vind ik althans in een oud Referein, door den heer Willems medegedeeld in de *Nederduitsche Letteroefeningen*, bl. 301 en volg., nog *ruselaert*, *crigelaert*, *abelaert*, *lustichaert*, *rustichaert*, *propaert*, *fij-tichaert*, *spijtichaert*, *pilickaert*, *rimpelaert* en *vrolickaert*. Dat het getal der tweelettergrepige woorden van dien uitgang echter thans merkkelijk grooter is, valt niet te ontkennen, en geen wonder! De woorden op *aard* worden éénsdeels gevormd van bijvoegelijke naamwoorden, en onder deze zijn er veel van ééne lettergreep; anderdeels worden zij gevormd van de wortels van werkwoorden, en deze hebben oorspronkelijk allen ééne lettergreep. Zijn er daarentegen weinig tweesylbige zelfstandige naamwoorden op *aar* meer in onze taal aanwezig: ook dit laat zich niet moeilijk verklaren. De Schrijver geeft die verklaring zelf, als hij bl. 345 zegt, dat het gevoel der welluidendheid zoo tusschen de uitgangen *aar* en *er* gekozen heeft, dat het aan de langstaartige woorden meestal den zwaarderden *a*-klank tot steun gegeven heeft; terwijl de tweesylbige en alle, die den toon op de voorlaatste voeren, *er* gekregen hebben. Van *veinzen*, *grijzen* maakt men

B

zoo *veinzer*, *grijnzer*, en niet *veinzaar*, *grijnzaar*, die mij althans nog niet zijn voorgekomen, ofschoon men *dienaar* en *zondaar* zegt. Wordt nu de uitgang *er* door de *d* of *t* versterkt, dan is het niet onnatuurlijk, dat het zwakkere *er* te gelijker tijd met het sterker klinkende *aar* verwisseld wordt. Ik moet hier echter nog doen opmerken, dat in de gewone uitspraak de *a*-klank hier doorgaans niet zeer duidelijk gehoord wordt. *Grjynsaard*, *veinsaard* hoort men veel minder dan *grijnzerd*, *veinzerd*; en *lompvaard*, *zoetvaard*, *lievaard* enz. hoort men nimmer. Over het algemeen wordt in deze woorden de laatste lettergreep veel meer als een uitgang, dat is met zwakker toon, dan als een samenstellend deel uitgesproken.

Dat schier al de woorden van dezen uitgang, gelijk de Schrijver vervolgens zegt, eene morale of fysieke gesteldheid aanduiden, is ook wederom waar, als men uitzondert die, welke zoodanige gesteldheid niet aanduiden. De Schrijver heeft reeds zoodanige uitzonderingen opgenoemd, en daarbij erkend, dat «er vormen zijn op *er* en *aer*, die, ten gevolge van eene valsche analogie, verlopen zijn, als *Spanjaerd*, voor *Spanjer* (*Spanier*) of *Spanjaer*, en andere.” Ook onze Schrijver is dus reeds half van Ten Kates en Weiland's leer, volgens welke *Spanjaard* beteekent *aard van Spanje*, afgeweken (1); over die tweederlei

(1) Gelijk men van *Spanjer*, *Spanjerd* en *Spanjaard* heeft, had men voorheen van *Duitscher* ook *Duitscherd* en *Duitschaard*. 't Laatste treft men b. v. aan bij Six van Chandelier, Poesij, bl. 320; en 't eerste (met de spelling *duytsert*) in de Klucht van *Jaep Rontvoet*, door Vijgh (Hoorn, 1845), bl. 9, 16 en 21.

vorming, die aan niet minder bedenking onderhevig is, dan Ten Kates stelsel zelf, heb ik mij reeds verklaard in mijn^e Verhandeling, waarheen ik derhalve verwijze. Dat intusschen het aanduiden van morale of fysieke gesteldheid in strijd zou zijn met de vorming van *er* of *aar*, met *d* of *t* versterkt, zie ik nog niet. Het aanhoudend bezitten eener eigenschap, dat die gesteldheid te weeg brengt, wordt, naar Bilderdijs opmerking, gepast aangewezen door de versterking of nadruk in de uitspraak, welke de *d* of *t* achter de *r* vordert.

Al verder is het bij mij nog geenszins zoo zeker; als bij den Schrijver, dat de woorden op *aard* en *er* « grootelijks in beteekenis verschillen.” Ik zie hier veeleer groote overeenkomst, zoo zelfs, dat beide uitgangen vaak voor dezelfde beteekenis dienen. *Klapaerd*, *loopaerd*, *dronkaerd*, zegt de Schr., wijzen den aard of de gewoonte aan; niet alzo *klapper*, *looper*, *drinker*. De woorden *klapaerd* en *loopaerd* zijn mij niet bekend (1); doch aangenomen, dat zij elders in zwang zijn, geloof ik, dat *klapper* en *looper* daarvan in beteekenis niet wijd verschillen. Weiland verklaart, in zijn Woordenboek, *looper* door « iemand, die zijne gewoonte van loopen maakt, ” en geeft daarbij verscheidene voorbeelden van meer of min overdragtige beteekenissen, welke allen eene *gewoonte van loopen*, een *bestendig loopen* aanwijzen. Eveneens is het met *klapper*; een *klepper*,

(1) In Rosalijns Oochies, van Jonktijs, vind ik, bl. 89, wel *klapper*, doch *klapaerd* is mij nog niet voorgekomen.

voor iemand, die met den *klep* of *klap* loopt, zal toch wel beteekenen, iemand » wiens gewoonte het is te kleppen." Een *dronkaard* of *dronkerd* (1) wordt niet gebruikt dan voor iemand, wiens gewoonte het is te drinken: doch wordt zoodanig iemand ook nooit *een drinker* genoemd? Ik meen ja. Wien noemt men *een vechter*, *een veinzer*, *een vleijs* (2)? Immers hem, die gedurig *vecht*, *veinst* of *vleit*; en waar blijft dan nu het groote verschil, dat de Schr. als zeker stelde? Mij dunkt, dat hij bezwaarlijk vrij te pleiten is van te dezer plaatse » liever iets wonders dan iets waars te hebben willen zeggen."

Is het er alzoó verre af, dat ik mij met den Heer Bormans kan vereenigen, wanneer hij zijne boven wederlegde opmerkingen besluit met den triomfanten uitroep: «Ja gewis, de uitgang van 't woord *luiaerd* is niets anders, dan het mann. zelfst. naemw. *aerd*, het *adjunctum* genomen voor het *subjectum*, de *aerd* of inborst voor den mensch" — ik kan zulks even weinig na de overweging van den nieuwen bewijsgrond, dien hij nog aan de vorige toevoegt. Hij beroept zich namelijk op het gebruik der *d* in *hoovaardig*, *hoovaardij* en *luiaardij*. Al konde ik met

(1) *Dronkert* leest men bij Van Beaumont, Tijtsnipp. bl. 7; Six van Chandelier, Poesj, bl. 534; Alkemade en V. d. Schelling, Dischplegijgh. III. 323, 338; Hetnieuwe Hoornse Speelwerck, bl. 104, en elders. *Dronker*, laatst aangeh. werk, bl. 39; Franssoons (kluchtspel) *Giertsje Wouters*, bl. 19 enz. — Ja zelfs hetvrouwelijke *dronkster* kwam mij voor in Van Elslands Gesangen, (Haarl. 1723, tweede druk) bl. 24.

(2) Sambucius besigt in zijne *Emblemata* (Antw. 1566) een- en andermaal *vleyaart*, bl. 188 en 206; doch dit is thans buiten gebruik. Zie ook, over dit punt, Huydec. Proeve, II. 473.

de verklaring instemmen, die de Schr. van *hoo-vaardij* geeft — hetgeen echter geenszins het geval is — dan zoude de *d* in dit woord nog volstrekt niets afdoen. *Hoovaard* toch is wel gebruikt voor *hoogmoed* (1), doch nimmer voor *iemand die hoogmoedig is*, en dit laatste zoude toch noodig zijn, om het te rangschikken onder die woordklasse, van welke hier de rede is. De *d* in *luiserdij* schijnt van meer gewigt. Ik zeg *schijnt*; want dat deze *d* niet beletten kan *lujaart* te spellen, heb ik reeds getoond in mijne Verhandeling, bl. 107. Bij het daar gezegde wil ik alleen nog de opmerking voegen, dat men, naar de door den Heer Bormans verdedigde analogie, ook *abd* zoude moeten schrijven, om de gewone spelling van *abdij*.

Ik zal, Hooggeleerde Heer! te minder noodig hebben, uwe versooning in te roepen voor den gedanen uitstap, daar het onderwerp, dat mij bezighield, ook in uwen Brief ter sprake kwam en, naar uwe eigene verklaring, nog steeds in geschil blijft. Is het mij gelukt, de bewijsredenen des Heeren Bor-

(1) Bij voorb. Hooft, Ged. fol. 51:

*En gij hovaard, en overmoedt,
Hoe kunt ghy 's menschen bloed ophissen?*

Camphuysen, Slichtel. Rijmen, 456:

*Ontwaecht, rechtvaardigh Richter van de gansche Aerd;
Vergeldt de trotzen hare trotsheydt en hovaerdt.*

Jonktsj, Venus en Minerva, bl. 86:

-- -- -- waer wat geleerdheyds schuylt,

Daer staet de grootze borst van hovaerd nytgepuylt.

Sluiter, Gesangen, 158:

*En toond u dan niet meer so moedig en hoogstat'lijk,
Want hovaerd is voor God en voor de menschen ha'l'lijk.*

mans te ontzenuwen, dan geloof ik daardoor mij op nieuw in de overtuiging te mogen versterken, dat het door mij verdedigde gevoelen de waarheid aan zijne zijde heeft, en dat in de naamwoorden op *aard* geene zamenstelling met *aard*, *indoles*, maar een in de uitspraak versterkte uitgang *aar* of *er* gevonden wordt. Blijft Gij, met den Hoogleeraar Kinker, echter van meening, dat er, nevens de woorden van den gemelden uitgang *aar* of *er*, ook dezulke bestaan, die met *aard*, *indoles*, zijn gevormd: ik zeg dan met den Heer De Fremery (1), dat deze door *verwarring* van twee schijnbaar gelijke, doch zeer verschillende zaken zijn ontstaan; en ik voeg er bij, dat men, alzoo een' uitgang voor een naamwoord aanziende, woorden heeft gevormd, die, als ik mijne Verhandeling, bl. 108 en 109, toonde, zoo zeer tegen het gezond verstand aandruischen, dat het mij onverklaarbaar is, hoe zij,

(1) Deze Schrijver zegt in zijne *Commentatio ad questionem litterariam* (Gron. 1819) p. 22: «Utraque sententia commode coniungi posse videtur, si inter originem distinguas, quam Bilderdijkus, et hodiernum usum, quem reliqui indicant, adeoque hoc modo statuas: continuatam linguae vibrationem in *rt* originem nostrae terminationi dedisse (pro qua sententia insigniter pugnat genus τοῦ *aart*, quippe quod semper de maribus usurpatur, et eius pronuntiatio saepe ad *ert* accedens); similitudinem autem effecisse, ut cum voce *aard* confunderetur, et, tamquam per se subsistens vocabulum, cum aliis componeretur.» Te regt wijst de Schr. hier op het *mannelijk* geslacht, dat alle woorden op *aard*, (zoo wel als die op *er* en *aar*) gemeen hebben. Beteekent toeh *veinsaard*, *grysaard*, hetzelfde als *aard die veinst*, *aard die gryst is*, waarom zegt men dan ook niet van eene vrouw: *zij is een veinsaard, een grysaard*? Of is het *aard hebben* iets, uitsluitend den mannen eigen?

bij mannen van smaak en kunde, verdediging hebben kunnen vinden (1).

Met een enkel woord wil ik uwe bedenking beantwoorden aangaande mijne verdediging van *lezenaar*. Ofschoon ik verre ben van het gezag van den Hoogleeraar Kluit gering te achten, zie ik niet in, om welke reden, in het tegenwoordig geval, zijn gezag boven dat van Bilderdijk zoude moeten gelden. Onder de *nieuw ingevoerde wijzen van spreken en schrijven*, welke de genoemde Hoogleeraar hoogelijk afkeurde, behoorde ook het gebruik van *beterkoop*: ondertusschen zoude ik van dit woord (dat mij onlangs mede in des Heeren De Jonges *Geschiedenis van het Zeewezen* voorkwam) eene reeks van voorbeelden kunnen bijbrengen uit vroegere schrijvers, ten bewijze, dat het ten tijde van Kluit geenszins eene ingevoerde nieuwigheid kon geheeten worden. Uit deze opmerking—waarmede ik evenwel niet wil beslissen aangaande het al of niet wettige der spelling van *beterkoop*—blijkt mijns inziens duidelijk, dat ook het

(1) Onverklaarbaar is het mij bij voorbeeld, dat de Hoogleeraar Kinker heeft kunnen beweren, dat *grijgaard* beteekent *grijze aard*. Onverklaarbaar, dat dezelfde Hoogl. *lafaard* (opgevat als *laf* met een' uitgang) verklaarde door «iemand die *last*», van een werkw. *laffen*. Hoe veel natuurlijker is het niet, dit woord te houden als afkomstig van het bijvoegelijke *laf*? Zoo heeft men *zoeterd*, *stouterd*, *lomperd*, *dikkerd*, en eene menigte andere, welke voorzeker niet van werkwoorden *zoeten*, *stouten*, *lommen*, *dikken* afkomen. Dat men *lafaard* werkelijk zoo heeft opgevat, en dienvolgens ook met de verdubbeling der *f* geschreven heeft, is mede niet moeilijk te bewijzen. Ik lees althans in A. van de Venes *Belachende Werelt*, bl. 71: *Grijp me selver, jonger Laffert*.

gezag van den genoemden Taalkenner niet voldoende is, om *lezenaar* als eene *nieuwigheid* te verwerpen; en was werkelijk dit woord in later tijd eerst ontstaan, dan schijnt deszelfs gebruik zoo algemeen en bestemd geworden te zijn, dat het wel op eenigburgerrecht aanspraak mogt maken. Niet alleen toch Hamelsveld en Bilderdijk eigenen dezen naam aan een schuinstaand leesbord: ook de Hoogleeraar Clarisse, wiens gezag ik vertrouw, ook bij U van veel gewigt te zijn, schreef mij, onder andere bedenkingen en toelichtingen op mijne Verhandeling, het volgende: « Ik heb altijd *lezenaar* een schuinsch lees- of schrijfbord, maar *lessenaar* een sluitbaar of gesloten dito (tevens tot bergplaats van schrijfbehoeften, lei en boeken dienende) hooren noemen.”

Onder de zoo even genoemde bedenkingen, komt ook eene verdediging voor van het in mijne Verhandeling, bl. 112, afgekeurde *somts*, voor *soms*. Mij in dit woord aan de door U gevolgde spelling houdende, verwierp ik de eerstgemelde schrijfwijze, op grond dat het mij onwaarschijnlijk voorkwam, dat dit woord eene zamentrekking van *somtjds* zoude zijn. Hiertegen nu deed zijn Hooggel. mij het volgende opmerken: « *Soms* (of *somts*) wordt nooit anders dan in de beteekenis van *somtjds* gebruikt, waarvan het dus reeds voort uit schijnt eene zamentrekking te zijn. Maar, wat is *soms*? de genitivus van *som*, *some*, d. i. menig, quelque; wat kan de genitivus daarvan beteekenen? « *Soms gelooft men het ongeloofelijke*: zet daarvoor « *menigs*, *eenigs*, wie zal dat verstaan? ” — Den Hoogl. volkomen toegevende, dat *soms* de genitivus

van *som* is, moet ik echter doen opmerken, dat de vergelijking met *menig* en *eenig* hier niet geheel juist is. Deze toch zijn afgeleide vormen op *ig*, en komen als zoodanig overeen — niet met *soms*, maar — met *sommig*, waarvan men even weinig een bijwoord *sommigs* kan maken, of althans heeft gemaakt. Vergelijkt men *soms* met woorden van eene gelijke vorming, als *eens* en *anders*, dan vindt men groote overeenkomst. *Een* en *ander* zijn telwoorden, waarvan de genitivus regelmatig de bijwoorden *eens*, *anders* geeft: zoo is ook *soms* de genitivus van het telwoord *som*, gelijk men reeds in het Gothisch van *sum* het adverbiale *sumes* en *sumenes* kende, voor *interdum* (1). Dat het bijvoeglijke *som* bij ons oudtijds bekend was, behoef ik U, zoo min als den Hoogleeraar, te herinneren. Zulks blijkt mede uit de door zijn Hooggel. zoo grondig als keurig bewerkte *Heimelijkheid*, waar men vs. 1009 leest *some wise*, sommige wijzen, en vs. 1209, *somen saken*, sommige zaken. Ja, nog bij Marnix leest men, in zijn *Bienkorf* (druk van 1572), bl. 236 verso: *sekere liedens, die hem, som met verraderije, som met verghift, som met andere listigheydt souden ommebrenghen.*

(1) Zie Grimms Grammatik, III. 89, en over *sum*, in het breede, een fraai vertoog van Lütcke, *über die unbestimmten Zahl-Adjectiva der Deutschen Sprache*, in het *Neues Jahrbuch der Berlinischen Gesellschaft für Deutsche Sprache und Altherthumskunde*, III. 81--85. Grimm kende wel ons *som*, Gramm. IV. 489, doch niet *soms* dat anders III. 95, had moeten vermeld worden. Over het algemeen geeft deze geleerde Taalkenner in zijne reuzen-grammatik blijk, meer het oude, dan het tegenwoordige Nederduitsch beoefend te hebben.

Ik geloof uit het gezegde te mogen besluiten, dat in *soms* geene zamentrekking van *somtjds* plaats heeft, en derhalve de invoeging der *t* in dit woord noodeloos te achten is.

Mij schiet nog over, U mijne gedachten mede te deelen omtrent het geschilpunt, waarvan Gij in de laatste plaats gewaagt, de schrijfwijze namelijk van *schepter* of *scepter*. De beslissing hangt, dunkt mij, hier geheel van de uitspraak af. Moet de eerste lettergreep van dit woord als in *scheppen*, *schepsel* worden uitgebragt, dan mag de *ch* niet worden gemist; behoort men daarentegen het woord als in het Fransch, en dus *scepter* of *septer*, uit te spreken, dan kan de *ch* in hetzelfde onmogelijk worden geduld. Uwe opmerking toch, dat men in *gansche*, *menschen* enz. de *ch* schrijven, maar niet hooren moet, houd ik voor eene, uwer aandacht ontsnapte, onnaauwkeurigheid. De hier bedoelde *sch* is een bloote uitgang: die in *schepter* niet; en op dien grond dit woord als *septer* te willen uitspreken, zoude gelijk staan met, voor *scheppen* en *schapen*, *seppen* en *sapen* te willen lezen. Kunt Gij derhalve toegeven, wat door Bilderdijk en Wiselius ten stelligste is verzekerd, dat namelijk de uitspraak van het woord volstandig *septer* was of behoort te zijn: dan, dunkt mij, kan de *ch* door U niet worden behouden.

Het zijn deze bedenkingen, Hooggeleerde Heer! die ik meende, aan uw oordeel en aan dat van allen, die eene regelmatige spelling op prijs stellen,

te moeten onderwerpen. Hartelijk wensch ik, dat zij mogen bijdragen om eenmaal, mogt het zijn eerlang! eene meerdere eenparigheid in onze spelling te helpen bevorderen, dan thans onder onze letterkundigen plaats vindt. Dan, hoe dit ook zijn moge, nimmer zal ik ophouden, aan uwe groote verdiensten, ook ten aanzien onzer taal, die hulde te bewijzen, welke ik reeds in den aanvang van dezen Brief heb uitgedrukt. Schenk mij bij voortduring uwe vriendschap, uwe voorlichting, uwe teregtwijzing, en geloof mij steeds,

Hooggeleerde Heer!

Rotterdam,
12 October, 1841.

*Uw heilwenschende, dankbare,
en dienstwillige vriend*

A. DE JAGER.

